

Tekst - Éva Kovács

Fotografie - Kennemertuinen

water in de tuin

Watermanagement staat volop in de belangstelling en klinkt als een hedendaags fenomeen. Maar schijn bedriegt. Het aanvoeren, afvoeren en bergen van water is even oud als de landbouw.

Water is de bron van alle leven. Het voedt en zuivert, maar water behoort ook tot de belangrijkste elementen van de tuinkunst. Water is prettig om dichtbij te hebben. Al in de vroege oudheid werden bassins aangelegd en niet alleen als visvijver of voor irrigatie, want water is ook plezier. Het oude verhaal dat het paradijs door vier rivieren werd doorkruist, was de aanleiding om deze bassins als vier waterkanalen aan te leggen en de tuinen zo te transformeren tot eigen paradijzen. Beplant met vruchtdragende bomen en bevolkt door exotische dieren ontstonden zo de eerste pleziertuinen. Lange tijd bleef een omsloten tuin, in vieren gedeeld door elkaar kruisende kanalen, met een levensbron als centraal element, de manier om de paradijstuin uit te beelden. Deze symbolische kenmerken vertonen grote overeenkomsten met zowel de islamitische als de vroeg-christelijke tuinaanleg.

Eenvoudige, zuivere belijning in de tuinen van Albert Tielens in Hoeve.

Hemelbolfontein bij Paleis Het Loo.

Respect voor water

Deze vorm van tuinaanleg werd zeer waarschijnlijk vanaf de achtste eeuw door de Moren in Europa geïntroduceerd. Toen de Arabieren in 637 Perzië veroverden, hebben ze niet alleen paradijselijke tuinen, maar ook een hoogwaardig irrigatiesysteem aangebracht. Hierdoor kon smeltend water over lange afstanden naar droge gebieden worden getransporteerd. De Arabieren hebben deze hydraulische kennis overgenomen en verder ontwikkeld. Dit kwam goed van pas toen ze in de daaropvolgende eeuwen Europa en Afrika binnendrongen, zich vestigden én tuinen aanlegden. Het Alhambra en de Generalife in Spanje, aangelegd in de veertiende eeuw, zijn tamelijk goed bewaard gebleven toppers van deze islamitische tuinkunst. Water, de essentie van de islamitische tuin, is hier in al zijn vormen getoond: spiegelende oppervlakken en borrelende, spuitende, klaterende elementen. Een boeiend spel tussen rust en dynamiek. Deze waterwerken illustreren een hoog niveau van waterbeheer en symboliseren niet alleen het aardse paradijs maar zorgen voor de bevoeiing, verfrissen de lucht en verjagen insecten.

In de tuinen van de Italiaanse renaissance was water minder essentieel, maar het vormde een even onmisbaar en karakteristiek onderdeel. Terwijl de waterkunst in de islamitische tuinen zich respectvol op het element zelf focuste, werd water in de Europese tuinen van de zestiende en zeventiende eeuw steeds meer een showelement van macht en aanzien.

Water toont macht

De grootsheid, veelvoud en de versiering van de waterelementen in de Villa d'Este in de buurt van Rome, is nog bescheiden te noemen naast de alles overdonderende waterwerken van Versailles. Het park Villa d'Este, het meest spectaculaire van de Italiaanse naar barok overgaande renaissancetuinen, is rond 1559 bij een zomerverblijf aangelegd. Zijn schepper, Ligorio, werd beïnvloed door de dichtbij gelegen ruïnes en waterpartijen van de villa van de Romeinse keizer Hadriaan, uit de jaren 118-138, die op zijn beurt weer geïnspireerd raakte door de architectuur van de tuinen in het Midden-Oosten. Ligorio's tuin is een meerassige terrassentuin met grote hoogteverschillen en overal opduikende fantasievolle, sierlijk bewerkte waterdragers. Het is de eerste tuin waarin het water zijn bulderende macht groots kan vertonen.

In de tuinen van Versailles bij Parijs laten de barokke waterelementen veel duidelijker de macht van hun schepper zien. Hun indrukwekkende aantallen, afmetingen, bewerking en beeldentaal zijn sindsdien nooit binnen één tuin geëvenaard. De hoogteniveaus zijn beperkter in dit gebied. Daarom krijgt water in de Franse barokke tuin monumentale en theatrale vormen aangemeten

en overheersen stelsels van waterassen de aanleg. In Nederland ontplooit de renaissance zich in het veel nuchterder Nederlands classicisme. Hier waren noch hoogteverschillen, noch uitgestrekte landerijen aanwezig, maar wel veel rechthoekige, door het aanwezige 'natuurlijke' water in repen gesneden percelen. De grootse barok kreeg hier weinig voet aan de grond en bewegend water vervulde een bescheidener rol. Bij Het Loo ligt een mooie reconstructie van een laat zeventiende-eeuwse Hollands-barokke tuin. Stil en bewegend water zijn hier belangrijke ontwerpelementen.

Water natuurlijk

Door de opkomende landschapsstijl nam de populariteit van natuurlijke vijfvormen in Nederland tegen het einde van de achttiende eeuw snel toe. Als gevolg hiervan werden de meeste formele waterelementen, zoals bassins, slotgrachten en zichtkanalen vergraven tot stille meren. Het bewegende water werd gepresenteerd met wat watervalletjes en beekjes tussen de kunstmatig opgeworpen heuvels. De natuur diende als voorbeeld. Vloeiende lijnen, vijvers met eilandjes, en liever geen spuitend water, wat onnatuurlijk omhoog 'viel'. Alles ademde schijnbare eenvoud en ongeunsteldheid. Veel parken en grote tuinen zijn in de negentiende eeuw in deze stijl aangelegd en zijn als zodanig nog te zien.

Neo-islamitisch minimalisme

De naturalistische landschapsstijl blijft zich tot op de dag van vandaag ontwikkelen, maar moet zich steeds meer beperken tot openbare ruimtes. Ook de gemiddelde oppervlakte van een tuin leent zich nauwelijks meer tot vloeiende lijnvoering en de stedelijke omgeving legt eerder geometrische, dan naturalistische vormgeving op. Als antwoord op de verstedelijking ontstond in de twintigste eeuw een nieuwe tuinstijl, waarbij huis en tuin een architectonisch geheel vormden. In deze tuinaanleg werden de meeste waterdragers in de architectuur van het gebouw geïntegreerd, door ze uit dezelfde materialen, zoals baksteen op te bouwen en de rechte lijnen van binnen naar buiten toe door te zetten.

In feite is de vormgeving van de moderne watertuin aan het terugkeren naar de eenvoudige en rechtlijnige renaissance-classicistische stijl. Gezien de ontwikkelingen van de laatste decennia is een nieuwe periode van oude islamitische tuinopvattingen aangebroken, die met een meer populair woord minimalisme worden genoemd. Zo keren wij terug tot de essentie van puur water, een met symboliek beladen, glinsterend en levendig tuinooppervlak.

Palacio del Portal, Alhambra

2009 water

Dit artikel over de betekenis van water in tuinen verschijnt naar aanleiding van de Open Tuinen Gids, die uitkomt samen met dit Tuinjournaal. 'Water' staat deze keer centraal in de Open Tuinen Gids. De tuinen waarin water een belangrijke rol vervult, zijn speciaal vermeld. Een vijftal ervan is uitgebreid beschreven.

Donateurs die de Open Tuinen Gids begin april nog niet hebben ontvangen, wordt verzocht een e-mail te sturen naar het NTs-bureau met hun huisadres, zodat de gids alsnog aan hen kan worden toegestuurd.

TUINEN NEDERLANDSE STICHTING